

УДК 930.251

Володимир Ляхоцький

ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА — ЗАПОБІГТИ ВТРАТАМ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

В статті охарактеризовані основні етапи становлення Українського державного науково-дослідницького інституту архівного дела і документознавства і напрямки його діяльності. Розглядається робота в області фізико-хімічних і біологічних досліджень по забезпеченню збереженості документів Національного архівного фонду України.

Відомий, але зазвичай не дуже шанований і лише зрідка згадуваний у нас діяч нацистського Третього Рейху Альфред Розенберг якось сказав: «Досить у народу знищити пам'ятки культури, і він уже в другому поколінні перестане існувати як самостійна нація». Додамо до цих слушних слів: пошкодження або знищення навіть одного архівного документа можна порівняти з втратою своєрідної нервової клітини, що увібрала в себе подих епохи, конкретний історичний факт, подію, процес.

Зважаючи на значущість проблеми збереження архівної спадщини, саме вона й була обрана як домінуюча, провідна для наукової конференції, що була присвячена першій ювілейній даті Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства — його п'ятиліттю.

На слова вдячності у цьому зв'язку заслуговує екс-голова Міжнародної ради архівів пан Шарль Кечкеметі, якому належить ідея проведення подібної конференції, висловлена ним директором УДНДІАСД на засіданні Європейського бюро Міжнародної Ради архівів, яке відбулося у грудні 1997 р. у столиці Російської Федерації.

Тематична спрямованість конференції та публікація в четвертому томі друкованого органу Інституту «Студії з архівної справи та документознавства» широкого огляду діяльності вчених Інституту за минулі роки та хроніки становлення УДНДІАСД в 1994-1999 рр. робить зайвим ґрунтовне висвітлення проблем зростання наукової установи. Відтак, коротко позначимо лише основні віхи історії Інституту та окреслимо напрями діяльності колективу науковців. Власне, його історія могла розпочатися вже у 1960-ті рр., коли після заснування в Москві Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства і архівної справи українськими архівістами була здійснена спроба відкрити в Києві філіал новоствореної наукової архівної установи. Проте вона була невдалою.

Реалізувала мету 27 років по тому постановою Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» від 24 грудня 1993 р. Згідно з нею 16 травня 1994 р. Кабінет Міністрів ухвалив постанову за числом 311, що передбачала фундацію в системі Головархіву України галузевого наукового центру.

Вихідними моментами, з яких розпочалося практичне впровадження постанови уряду, стали засідання колегії Головархіву України від 1 листопада 1994 р. й затвердження статуту Інституту та ін. Промоторами ідеї створення, її натхненниками і провідниками стали: начальник Головархіву Б. В. Іваненко, заступник начальника В. С. Лозицький, начальники відділів К. С. Новохатський та Г. В. Портнов, директор ЦДАГО України (нині Голова Держкомархіву України) Р. Я. Пиріг.

Відтоді минуло п'ять років. Колектив Інституту, за нормами, визначеними Кабінетом Міністрів України, налічує в штаті 38 осіб. Між тим, сьогодні серед доробку вчених — понад 40 архівознавчих, нормативно-методичних видань. 33 наукових та методично-прикладних тем — поле наукових досліджень вчених. Їх основні напрями: теоретичний, нормативно-методичний, освітній, довідковий, історичний, археографічний та ін.

Здобутками в першому з них можна вважати розроблення таких концептуальних основ: а) моделі організації архівної справи України в XXI ст.; б) інформатизації архівної системи; в) забезпечення захисту національних інтересів у галузі архівної справи; г) підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ.

Нормативно-методичний (прикладний) напрям охоплює широкий спектр діяльності галузі. Серед доробку тут — вихід у світ посібників «Розробка укрупнених (комплексних) норм часу, виробітку та відпускних цін на роботи, що виконуються державними архівами на договірних засадах», «Методичні рекомендації щодо складання відомчих (галузевих) переліків документів із зазначенням термінів їхнього зберігання», «Альбом стандартних форм документів для архівних установ», галузеві стандарти тощо.

Освітній напрям: на рахунку вчених підручник для вищих навчальних закладів «Архівознавство» та видання «Архівістика. Термінологічний словник», який започаткував створення архівної термінологічної системи в Україні.

Довідковий напрям вбирає в себе підготовку архівних, біографічних та бібліографічних довідників. Побачили світ анотовані покажчики журналу «Архіви України» за 1947-1970, а також за 1988-1995 рр.; біобібліографічний словник «Українські архівісти», покажчики архівних та бібліотечних джерел до життєпису видатних українських істориків, тісно пов'язаних з архівною справою та джерелознавством, — Івана Огієнка та Володимира Іконікова.

Історичний напрям: у серії «Пам'ятки» вперше підготовлено збірник документів архівного будівництва в Україні доби визвольних змагань 1917-1920 рр.,

проведено відповідну наукову конференцію, в серії «Історія архівної справи: спогади, дослідження, джерела» видруковано два випуски збірників на пошану С. Д. Пількевича, визначної постаті повоєнного архівного будівництва України, та метра вітчизняного джерелознавства М. Я. Варшавчика.

Археографічний напрям: підготовлено до друку методичні рекомендації щодо видання україномовної епістолярії кінця XIX — початку XX ст., завершується упорядкування збірників документів з історії Української православної та Української греко-католицької церков. Значна робота проводиться щодо виявлення і публікації архівних документів з історії столиці України міста Києва, дипломатичного відомства держави.

Четвертий рік поспіль виходить у світ щорічник «Студії з архівної справи та документознавства», який висвітлює проблематику в більш як десяти сталях рубриках.

Таким є в основних рисах доробок вчених Інституту. Сьогодні ж зупинимось більш детально на розробках співробітників Інституту у галузі забезпечення збереженості документів й пов'язаних із ними фізико-хімічних та біологічних дослідженнях.

Стратегічними завданнями науковців Інституту, що визначені ще в період його фундації, були передусім: а) розроблення та удосконалення способів, засобів, технологій зберігання, консервації, біозахисту та фотореставрації документів НАФ України; б) розроблення технічних і технологічних вимог до засобів оснащення та механізації архівних процесів.

На основі досягнень вітчизняної і зарубіжної науки, новітніх методів досліджень та з метою більш повного забезпечення державних архівів необхідними нормативними, методичними і прикладними розробками, а навчальних закладів — посібниками й підручниками, передбачено ряд відповідних напрямків діяльності.

Одним із семи підрозділів Інституту став, з огляду на це, відділ фізико-хімічних та біологічних досліджень (завідувач — О. П. Володіна). На сьогодні, тобто через п'ять років, його діяльність ознаменувалася участю в розробленні проблем створення страхового фонду НАФ України, підготовкою концепцій комп'ютеризації архівної справи в Україні та забезпечення захисту національних інтересів у галузі архівної справи. Вагомий доробок працівників відділу, як і науковців інституту загалом — Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр., розроблена спільно зі співробітниками Міністерства культури і мистецтв України, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Державної науково-технічної бібліотеки, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української Академії аграрних наук та Державної наукової медичної бібліотеки.

Чільне місце в підручнику «Архівознавство» (К., 1998), підготовленому у співпраці з працівниками держархівів, викладачами кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, науковцями Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН

України, ІР НБУВ, посідає розділ 10 «Забезпечення збереженості документів» (авт. — А. К. Шурубур).

В ньому висвітлено передусім такі проблеми: особливості матеріальної основи документів та способів фіксації інформації; старіння документів; технології зберігання документів; реставрація документів. Відчутний внесок науковців Інституту й у підготовку першого національного архівного термінологічного словника «Архівістика»¹ (К., 1998), до якого увійшли, зокрема, близько 150 поширених у галузі базових термінів.

Важливим напрямком діяльності є створення галузевих нормативних документів. Зважаючи на потребу в державному стандарті, який регламентував би правила зберігання документів з паперовими носіями, співробітники відділу впродовж 1996–1998 рр. розробили галузевий стандарт України ГСТУ 55.001-98 «Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги»². Цей нормативний документ регламентує оптимальний режим зберігання документів з паперовими носіями (окрім фотодокументів), на бересті, папірусі і пергаменті. Він встановлює технічні вимоги до будівель і виробничих приміщень архівів та до режимів зберігання документів — санітарно-гігієнічного, світлового і температурно-вологісного; до порядку організації контролю за фізичним станом документів; комплексу заходів щодо забезпечення збереженості документів під час надходження на державне зберігання та ін. Виконання вимог стандарту гарантує довготривалу фізичну збереженість документальних фондів.

Згідно із замовленням Головного архівного управління України та планом роботи УДНДІАСД співробітниками Інституту та фахівцями ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного розроблено проект першої редакції галузевого стандарту України «Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги» (замість ОСТ 55.2-84 «Фотодокументы. Правила государственного хранения оригиналов и страховых копий. Технические требования»). Дія цього стандарту поширюється на оригінали та копії фотодокументів на правах оригіналів. Він встановлює основні технічні вимоги до державного зберігання фотодокументів, зокрема до умов зберігання — розміщення будівель, виробничих приміщень, обладнання архівосховищ; упакування фотодокументів; дотримання температурно-вологісного, світлового та санітарно-гігієнічного режимів. Ідеться також про комплекс заходів щодо забезпечення збереженості фотодокументів під час приймання на зберігання та підготовки до нього, видавання із сховищ і транспортування; порядок і способи контролю за технічним станом фотодокументів; вимоги безпеки.

Названі стандарти підготовлені на базі галузевих стандартів та інших нормативно-технічних документів з архівної справи, що діють в Україні та Російській Федерації.

Сьогодні здійснюється розроблення «Основних правил роботи державних архівів України». Працівниками Інституту у співтворстві з фахівцями Держкомархіву України та ЦДАГО України написано ро-

I. Проблеми збереженості архівної спадщини: історія та сучасність

зділ «Забезпечення збереженості документів». У ньому розроблено питання створення оптимальних умов зберігання документів НАФ; розміщення справ та документів у сховищах; перевіряння наявності, технічного та фізико-технічного стану справ та документів; забезпечення фізико-хімічної збереженості справ і документів; видавання справ і документів із сховищ; контроль за збереженістю виданих справ і документів; страхування справ і документів; виявлення унікальних та особливо цінних справ та документів; створення страхового фонду справ та документів фонду користування; забезпечення збереженості справ і документів у надзвичайних ситуаціях.

Ще одним документом, над яким працюють науковці — «Правила пожежної безпеки для державних архівних установ України». Вони мають замінити давно застарілі «Правила пожарной безопасности для государственных архивов СССР» (1987 р.). Нормативною базою для його розроблення стали «Правила пожежної безпеки в Україні» (1995 р.) і Закон України «Про пожежну безпеку» (1993 р.). Нові норми регламентуватимуть вимоги пожежної безпеки до територій, будівель, сховищ та інших приміщень архівів, використання інженерного обладнання та систем протипожежного захисту, порядку організації контролю за виконанням правил пожежної безпеки, організації навчання та перевірки знань з пожежно-технічного мінімуму. Мета нових правил — попередження пожеж, забезпечення безпеки людей, уникнення можливих втрат НАФ та майна архівів, запобігання виникненню негативних екологічних наслідків.

1996 р. співробітниками відділу фізико-хімічних та біологічних досліджень проведено анкетування державних архівів України³, у ході якого одержано відомості про фізичний стан та умови зберігання документів. Його підсумки засвідчили, що проблеми створення оптимальних умов зберігання (нормалізація температурно-вологісного режиму, захист архівів від комах та мікроорганізмів тощо) турбують архівістів країни. Анкета показала, що 50% архівів не проводять карантину документів під час їх надходження на зберігання, посилаючись на відсутність вільних площ. А через відсутність відповідних камер дезінфекцію документів з нових надходжень здійснюють лише 25% архівів. Кількість документів, що потребують реставрації, досить значна. Відсутність коштів призводить до використання дешевого паперу, його кислотність не контролюється.

Державні архіви України гостро відчувають потребу у хімікатах для проявлення плівок та друкування фотокопій, антисептиках для стабілізації кліїв, дезінфекції і дезінсекції фондів і приміщень. Майже єдиною заполокою, що застосовується сьогодні широким загалом архівістів, є формалін, але і його в необхідних обсягах бракує.

У забезпеченні збереженості страхового фонду і фонду користування особливо цінних документів існують ті самі проблеми, пов'язані з дефіцитом матеріалів та обладнання. Деякі архіви взагалі не мають обладнання для створення страхового фонду.

Таким чином, завдяки проведеному дослідженню вперше за останні роки одержано великий фактичний матеріал, що уможливує зробити певні ви-

сновки про фізичний стан документів НАФ України. Крім того, аналіз анкетних даних дозволив визначити перспективні напрями науково-дослідної та науково-методичної роботи УДНДІАСД.

Розвиток науково-дослідної роботи із забезпечення фізико-хімічної збереженості архівних фондів безпосередньо пов'язаний із застосуванням приладів, обладнання, створенням спеціальних установок, що, в свою чергу, потребує відповідно підготовлених приміщень та технічного обслуговування. На жаль, на сьогодні в Інституті відсутні кошти на придбання обладнання та приладів. Тому частина досліджень проводиться на базі інститутів Національної Академії наук України. Так, для вирішення практичних завдань щодо забезпечення фізичної збереженості документальних фондів в УДНДІАСД 1996 р. було започатковано дві теми. По одній з них — «Дослідження старіння документів на паперових носіях» — спільно з працівниками Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України проведені експериментальні дослідження і видруковано методичні рекомендації⁴. Відомо, що серед факторів, що прискорюють процес старіння документів з паперовими носіями, суттєвим є їх підвищена кислотність. Доведено, що названа якість негативно впливає на вихідні властивості целюлозних волокон, знижує потенційну довготривалість виготовленого паперу та прискорює процес його старіння. З підвищенням кислотності автокаталізуються гідролітичні процеси, що протікають у целюлозі, і старіння паперу при цьому різко прискорюється. Усунення кислотності забуферуванням, тобто введенням у папір речовин, що нейтралізують кислотність, підтримуючи кислотність паперу на рівні, оптимальному з точки зору його збереженості, є одним із засобів підвищення довготривалості паперу. У методичних рекомендаціях докладно висвітлено такі питання, як поняття про кислотність паперу, методика його визначення, наведено водні і неводні методи нейтралізації та стабілізації кислотності паперу методом забуферування. Ця праця стане у нагоді архівам та бібліотекам України, надасться для консерваційно-відновлювальних робіт із забезпечення довготермінового зберігання документів з паперовими носіями.

Дослідження хіміків Інституту пов'язані з розв'язанням повсякденних завдань, що виникають в практиці реставраційних робіт. Виходячи з прикладних потреб, у 1998 р. розроблені методичні рекомендації — «Видалення забруднень з паперу» та «Очищення документів від хімікатів (дусту)»⁵. Відомо, що однією з причин передчасного старіння і руйнування документів з паперовою основою є забруднення внаслідок порушення правил їх зберігання та користування. Видалення плям і забруднень з таких документів передбачено технологією реставраційних робіт. Методичні рекомендації «Видалення забруднень з паперу» узагальнюють досвід практичної роботи і містять інформацію про очищення паперу від найбільш поширених забруднень.

У документі розглянуто основні принципи вибору методик очищення паперу від бруду — з аналізом переваг і недоліків загальновідомих технологій. Значна увага приділяється, зокрема, різним

способам видалення з паперу жирних плям. Проаналізовано принцип дії органічних розчинників різних класів, а також їх сумішей на плями від тваринних жирів і олій, наведено відповідні методики і перелік реактивів, що мають бути на озброєнні реставратора.

Вибілювання паперу окислювачами є найбільш поширеним засобом його очищення від бруду різного походження. Методичні рекомендації містять докладні методики очищення паперу такими окислювачами як хлорамін, перекис водню, перманганат калію, гіпохлорид калію, гіпохлорид натрію. Вони передусім розраховані на працівників державних і відомчих архівів, які зберігають документи з паперовими носіями, реставраційних лабораторій.

Актуальність підготовки методичних рекомендацій «Очищення документів від хімікатів (дусту)» зумовлена наявністю в архівах України великої кількості документів, оброблених свого часу інсектицидом дихлордифенілтрихлоретаном (ДДТ). З 1970 р. інсектицид через високу токсичність і кумулятивність до вжитку в держархівах заборонений. На базі Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України співробітниками УДНДІАСД проведені відповідні експериментальні дослідження, результатом яких стало написання методичних рекомендацій, які складаються з розділів: 1. Фізичні і хімічні властивості ДДТ; 2. Загальний характер впливу; 3. Методика проведення очищення паперу від дусту.

Підібраний у результаті копіткої роботи неполярний розчинник гексан розчиняє ДДТ, але не розчиняє фарби та чорнило, тобто придатний для очищення архівних документів.

З метою створення методики оцінювання миючої здатності розчинів поверхнево активних речовин для реставраційних робіт науковцями також проводяться відповідні дослідження.

Нині, коли держархіви не мають належного фінансового забезпечення, коли місяцями не працює вентиляція і відсутні умови для проведення реставрації і дезінфекції документів, архівним установам необхідна об'єктивна інформація про фізичний стан архівосховищ і архівних фондів. В зв'язку з цим у 1997-1998 рр. згідно з темою «Розроблення засобів і способів захисту документів з паперовими носіями від біопшкоджень» було проведено мікробіологічне обстеження повітря архівосховищ і документальних фондів шести держархівів⁶⁻⁹. Для визначення мікробіологічного стану повітря використано седиментаційний метод на чашках Петрі, який швидко, впродовж тижня, дозволяє оцінити стан повітря і через нього, опосередковано, дати оцінку фізичного стану документів. Мікробіологічне вивчення стану повітряного середовища у вищезгаданих архівах ніколи не проводилося, тому науковці дослідили стан усіх приміщень держархівів. У 62 архівосховищах взято 203 проби повітря. Одержані дані засвідчили задовільний стан повітря. З повітряного середовища ряду архівів виділено мікроскопічні гриби (67% від загальної кількості мікроорганізмів), бактерії (31%) та актиноміцети. Серед виділених видів пліснявих грибів виявлені активні деструктори паперу та патогенні гриби. За результатами дослідження розроблено і впроваджено в обстежених архівах (ЦДІАК,

ЦДАГО, ЦДАМЛМ, Держархіву м. Києва та Держархіву Київської області) уніфіковані форми «Актив обстеження мікробіологічного стану повітря держархівів».

1998 р. з метою виявлення документів з біологічними ушкодженнями науковцями вибірково переглянуто 1810 справ, що зберігаються в центральних державних архівах. Варто відзначити, що таке масове мікологічне обстеження документів проводилося в архівах уперше. Виявилось, що 35 із 68 визначених видів пліснявих грибів — деструктори паперу. Загрозою для документальних фондів є група грибів — руйнівників паперу, що поширена майже в усіх архівах. Ці види грибів спроможні ушкоджувати всі носії документів (папір, ватман, картон, тканину, ледерин, шкіру). Серед ідентифікованих видів грибів 24 — патогенні, що спричиняють респіраторні та інші захворювання людини. Обстеження засвідчило наявність на документах, крім мікроскопічних грибів, бактерій. Більшість із них знайдена на документах, підготовлених до реставрації в ЦДІАК та ЦДАВО України. Результати проведеної роботи дають підставу зробити висновок, що серед обстежених документів майже відсутні документи без біоушкоджень. На думку фахівців, найбільш небезпечним є стан документів у сховищі № 2 ЦДАМЛМ України, в якому через незадовільну роботу опалювальної системи тривалий час існує мікроклімат з підвищеною вологістю повітря, руйнуються приміщення і документи. За кількістю видів грибів на документах сховище значно переважає всі інші разом узяті. Воно потребує негайного ремонту та налагодження роботи опалювальної системи, а документи — дезінфекції. Результати проведеного аналізу доведені до відома співробітників архівів, чому прислужаться уніфіковані форми «Актив обстеження мікробіологічного стану документів держархівів», які зараз знаходяться в стадії підготовки.

Складність проведення в архівах дезінфекції пояснюється значною низкою причин, найперше — тим, що носії архівних документів різні за своїм складом, а засоби дезінфекції, як правило, обмежуються формаліном та тимолом. З огляду на це в інституті розпочато роботу з пошуку нових антисептиків з числа органічних сполук. До них висуваються певні вимоги: нешкідливість для людини і матеріалу носія документа, відсутність кольору та запаху, добра розчинність у воді чи звичайних легкодоступних органічних розчинниках, висока біологічна активність у низьких концентраціях, стабільність дії протягом тривалого часу, відносна дешевизна, доступність та ін. Вже випробувано 8 сполук, наданих співробітниками Інституту органічної хімії НАНУ та Інституту харчової хімії і технології. Досліди проводяться на грибах, активних руйнівниках паперу, виділених з документів держархівів. На підставі отриманих результатів можна впевнено стверджувати, що дві з перевірених сполук активно пригнічують ріст більшості грибів. Кінцева мета дослідження — запропонувати архівам препарат, який застосовувався б для знезаражування документів або для підвищення їх грибостійкості.

I. Проблеми збереженості архівної спадщини: історія та сучасність

Усе вищевикладене засвідчує пріоритетний напрям діяльності науковців інституту — задоволення практичних потреб державних архівних установ. Інтенсивність роботи над цими питаннями підтверджують цифрові дані. 1996 р. у плані науково-методичної роботи проблемам збереженості було присвячено 4 наукові та 1 методична тема, 1997 р. — відповідно 4 і I, 1998 та 1999 рр. — по 5 та 2. Це переконливе свідчення того, що, попри всі економічні труднощі, які переживає держава, що болуче відбиваються на її низових ланках, віддзеркалюючи стан суспільства, працівники Інституту докладають багато зусиль, щоб задовольнити запити галузі. Водночас важливим є й інше: проблеми збереженості документальної спадщини української держави можуть бути розв'язані лише нашими спільними зусиллями — від держави, науковців і керівників установ до архівістів-практиків, хранителів фондів.

Примітки

¹ Архівістика: Термінологічний словник / Авт.-упорядн.: К. С. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. — К., 1998. — 106 с.

² ГСТУ 55. 001-98. Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. — Замість ОСТ 55.6-85; Введ. 01.01.99. — 34 с.

³ Вуск Л. М., Шурубур А. К. Аналіз фізичного стану

документів Національного архівного фонду і умов їх зберігання в державних архівах України // Наук. допов. Всеукр. конф. «Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи» — Ч. II. — К., 1996. — С. 207-211.

⁴ Шурубур А. К., Міщенко І. М. Визначення кислотності паперу. Методичні рекомендації. — К.: Головархів України, УДНДІАСД, 1998. — 18 с.

⁵ Корчевна І. С., Місюра А. В., Шурубур А. К. Очищення документів Національного архівного фонду від заборонених інсектицидів // Матеріали та тези доповідей 2 Міжнар. конф. «Проблеми збереження, консервації та реставрації музейних пам'яток». — К., 1999. — С. 106-107.

⁶ Володіна О. П., Шурубур А. К., Решетников С. В., Шевченко Л. О. Мікробіологічний контроль повітря центральних державних архівів України // Тези та матеріали доповідей Міжнар. науково-практичн. конф. «Реставрація музейних пам'яток в сучасних умовах. Проблеми та шляхи їх вирішення». — К., 1998. — С. 19-21.

⁷ Володіна О. П., Шурубур А. К., Решетников С. В., Шевченко Л. О. Про мікробіологічний контроль повітря центральних державних архівів України // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 1998. — Т. 3. — С. 57-62.

⁸ Володіна О. П., Шевченко Л. О., Коваль Е. З., Шурубур А. К. Мікробіологічний стан документальних фондів держархівів України // Матеріали та тези доповідей 2 Міжнар. конф. «Проблеми збереження, консервації та реставрації музейних пам'яток». — К., 1999. — С. 18-19.

⁹ Володіна О. П., Шевченко Л. О., Коваль Е. З., Шурубур А. К. Мікробіологічний стан документальних фондів центральних державних архівів України // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 1999. — Т. 4. — С. 70-74.

УДК 930.253

Ірина Матяш

УКРАЇНЬКА АРХІВНА НАУКА 1920-1930-х років: ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основе архивных источников установлены основные направления естественнонаучных исследований в архивном деле в 1920-1930-х гг., реконструированы этапы деятельности Кабинета архивоведения ЦАУ УССР, раскрыты контакты с Украинским институтом прикладной химии. Определен персональный вклад отдельных деятелей архивного дела в формирование нового направления украинского архивоведения. Указано на необходимость актуализации опыта естественнонаучных исследований 1920-1930 гг.

Важливий етап розвитку української архівної науки — 1920-1930-і рр. Цей період має свою специфіку, що, зокрема, полягає у визнанні пріоритетними завданнями діяльності архівних установ поряд із виконанням безпосередньо практичних робіт (виявлення й описування архівних документів, консервації їх у державних архівосховищах й забезпечення збереженості тощо), участі у науково-дослідних роботах: науковому обґрунтуванні архівних технологій, пошуках оптимальної моделі архівної системи, розробленні науково-методичного забезпечення праці архівістів. Саме в середині 1920-х рр. завдяки творчій співпраці з Українським інститутом прикладної хімії (далі — УПХ) започатковано природознавчі дослідження в архівній справі, розгортання яких пов'язане з проведенням спеціаль-

них міжвідомчих нарад, діяльністю хімічної та ентомологічної лабораторій, Кабінету архівознавства Центрального архівного управління УСРР (далі — КА ЦАУ).

Слід зазначити, що необхідність застосування в архівній справі методів природничих наук не піддавалася сумнівам, оскільки «Центральному архівному управлінню були добре відомі труднощі, що їх доводиться мати в цій галузі архівним робітникам в їх повсякденній роботі»¹. Тривале зберігання в невідповідних умовах завдавало непоправної шкоди унікальним документам. Документи руйнувалися від впливу світла, підвищеної вологості, інших природних факторів, текст згасав, і зарадити цьому могли лише висококваліфіковані реставратори; дати фахову пораду щодо попередження таких випадків — хіміки, а методичні рекомендації щодо боротьби з архівними шкідниками — біологи. Визначаючи завдання Укрцентрархіву «з архівознавчої частини», що входили до компетенції відділу архівознавства, 1926 р. професор В. І. Веретенников серед питань «науково-дослідного, лабораторного опрацювання архівно-технічних питань» одним із основних називав «боротьбу з пилом (питання про вентиляцію і пило-сосу)»². Для систематичного обговорення та вирішення складних архівно-технічних питань, за пропозицією ученого, було утворено Науково-дослідну раду у складі 6 осіб: В. І. Веретенников (голова) — за-